

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРИЕ

ИЗСЛЕДВАННЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ ДЕВЕТИ

ЛЕКСИКА БЕССАРАБСЬКИХ БОЛГАРСЬКИХ ГОВІРОК ТА ГОВІРКИ С. ЗОРЯ

Світлана Георгієва

Одним із різновидів вияву національної мови, поряд із літературною, є місцеві діалекти, що мають свої специфічні риси на різних структурних рівнях. Комплексне вивчення окремих діалектних зон, повний опис діалектних систем, їхній докладний лінгвогеографічний аналіз та пояснення природи мовних змін внаслідок міжмовних та міждіалектних контактів є актуальним напрямом сучасної славістики.

Болгарські переселенські говірки упродовж тривалого часу залишаються предметом уважного вивчення в дескриптивному, лінгвогеографічному, зіставному, генетичному, етнолінгвістичному та соціолінгвістичному аспектах. В останні десятиріччя панівним стало комплексне, системне дослідження говірок, яке передбачає розгляд мовних явищ у їхніх взаємозв'язках і безвідносно до літературної мови. У працях С.Б. Бернштейна, І.К. Буніної, В.К. Журавльова, Е.І. Зеленої, І.А. Стоянова, В.О. Колесник здійснено аналіз окремих рис болгарських переселенських говірок балканського і фракійського типу. Відсутність розробок, які фіксували б стан болгарських переселенських говірок з середини ХХ та початку ХХІ ст., не дозволяє простежити подальший розвиток досліджуваних говірок такого регіону України, як Українське Придунав'я, де болгарські переселенські говірки не лише добре зберігають свій характер, а й продовжують розвиватися за своїми внутрішніми законами, які в багатьох випадках мають аналогії в розвитку говірок у Болгарії.

Говірка с. Зоря (зорянська говірка) здавна викликала значний інтерес учених, що зумовлено насамперед місцем і значенням говірок балканського типу в історії формування та в становленні болгарської літературної мови. Вона формувалася з різних джерел, структурно відмінних між собою. Ця поліоснова відбивається на структурі сучасної говірки с. Зоря. Мовлення перших поселенців становили кілька відокремлених діалектів, з яких з часом сформувалася сучасна говірка. На підставі свідчень «Атласа болгарских

говорів в ССРСР» (1958) говірку с. Зоря можна кваліфікувати як говірку змішаного типу — як *балкано-фракійську* говірку із сильним *фракійським компонентом*; які до 50-х років ХХ ст. зберегли характерні риси і диференціювалися [1, с. 42]. На нашу думку, за останні 50 р. говірка с. Зоря зазнала відчутної інтеграції вихідної балканської і фракійської діалектних основ, на базі яких витворилася єдина говірка [6; 7].

Основний словниковий склад болгарських діалектів виявляє значний шар спільних одиниць; відмінності притаманні діалектним групам, а не окремим діалектам.

Карти БДАОТ фіксують такі протиставлення між східними і західними говірками (пор. відповідно на сході — перші форми): *дор, той* — *двор, твой*; *ол, уол* — *вол; чакам* — *чекам* (і в Родопах); *дъно* — *дно*; *братя* — *бракя* (і в фракійських говірках); *техен* — *нихен*; *той* — *он*; *косъм* — *влакно* 'волосся', *котка* — *мачка* 'кішка', *котак* — *мачок, марок* 'кіт'; *стан* — *разбой* 'верстат'; *харман* — *гумно* 'тік'; *риза* — *кошуля* 'сорочка' (і в фракійських говірках); *цьрвул* — *опинек* 'постіл' [15, с. 123].

Єдина на території України західноболгарська говірка с. Тернівка значно відрізняється від східноболгарської перш за все лексичними рисами, серед яких члени експедиції 1950 р. відзначили такі: *сакам* (в східних говірках *искам* 'хотіти'), *образи* (в східних говірках *бузи, стърни* 'щоки'), *песница* (в східних говірках *юмрук* 'кулак'), *капа* (в східних говірках *шапка, калпак, пос* 'шапка'), *сэджик* (в східних говірках *тирустия* 'залізні санки, на яких готують їжу на відкритому вогні або в печі'), *дездиме* (в східних говірках *тербиш, кантърми, вози* 'віжки'), *любеница* (в східних говірках *диня, карпуза* 'кавун'), *кукурус* (в східних говірках *папъшой, пашой, мамуля, папур, гълъби* 'кукурудза'), *пloffка* (в східних говірках *юрдечка, раца* 'качка'), *пуюк, пуйка* (в східних говірках *мисир, мисирка, куркан, гутка, фит, фитка* 'індик, індичка'), *ума* (в східних говірках *пръс, гнила* 'земля, ґрунт') та ін. [1]

Основна частина словникового складу зорянської говірки є загальноболгарською за формою і значенням. Локалізми, що притаманні цій говірці, відомі і в східноболгарських говірках. Низка лексем характерна для балканських чи для фракійських говірок. Зорянська говірка виступає рельєфніше при зіставленні з іншими болгарськими бессарабськими говірками, зокрема з південнобалканськими: сс. Виноградівка (Чумлекьой), Ярове, Рівне, Делень, Дмитрівка, Виноградівка (Бургуджі), Виноградне, Кирнички та фракійськими: сс. Червонознам'янка (Катаржино), Благоево, Кубанка, Суворово та ін. Для бессарабських фракійських говірок характерні лексеми: *итерка* 'дочка', *дудал'а* 'шовковиця', *прижило* 'ручка відра'. Інші дослідники долучають ще лексеми *дзубринки* 'шкварки', *пашмол* 'кокон', *кутел, върбило, карпуза, куптор, л'улук* 'лелека'.

Для суворовської говірки характерні, наприклад, такі лексичні маркери порівняно із зорянською говіркою: *цайван* 'навіс' (З — *шапрон*), *бурде* 'погріб'

(З — *похряп*), *аят* 'коридор' (З — *файа*), *иптя* 'припічок' (З — *битяна*), *цикло* 'вікно' (З — *джам*), *канапейка* 'дерев'яний диван' (З — *канапка*), *синия* 'стіл' (З — *сухра*), *тенджура* (З — *кастрюля*), *панер* 'корзина' (З — *курзина*), *варел* 'бочка' (З — *бъчва*). Як бачимо, більшість раритетів суворовської говірки не відомі зорянській, як і інші рідковживані лексеми: *чумбер* 'хустка' (З — *кръпа*), *дулама* 'кожух' (З — *кужух*), *ферджа* 'плащ' (З — *плаща*), *вуркузун* 'шнурок' (З — *шнурок*), *баджа* 'нижня частина димоходу' (З — *началу на кумина*), *инулику* 'килим' (З — *кавер*), *чула* 'наволочка' (З — *наволочка*), *газер* 'тильна сторона хати' (З — *ysat къштата*).

Зорянську говірку автори АБГ відносять до групи південнобалканських говірок, до якої належать і говірки сс. Виноградівка (Чумлекьой), Ярове (Гюльмен), Рівне (Купоран), Виноградівка (Бургуджі), Дмитрівка (Делжилер), Делень, Виноградне (Хасан-Батир), Голиця, Кирнички [5, с. 329]. Серед них слід розрізнити за формою артикля ь-говірки і о-говірки; до останніх належать говірки сс. Рівне і Виноградівка (Бургуджі), інші говірки, як і с. Зоря, належать до ь-говірок і мають чимало спільних рис у фонетичній, граматичній і лексичній системах. За даними АБГ зорянська говірка має найбільше спільних рис із чумлекьойсько-гвардицькою підгрупою балканських ь-говірок, для яких характерні форми: *дубря*, *двя*, *коленя* (З — *кул'н'а*), *сяну* (З — *с'їну//сино*), *чильяк* (З — *ч'ул'ак*), *жуф* (З — *жуф // жиф*), *чила* (З — *ч'ала*), *уол* (З — *ол // вол*), *фътри* (З — *фътр'а*), *нохче* (З — *нохче // ношчи*), *кладенец* (З — *клайанц*), *чутура*, *кантърми* (З — *калтарми*), *куйрук* (З — *куйрук//упашка*). Зорянській говірці характерні ті ж лексеми, що вживаються у чумленській говірці: *пашшой* (З — *пашой*), *каруца* (З — *каруца*), *суфра* (З — *сухра*), *каун* (З — *каун*), *джумерки* (З — *джумерки*), *цькло* (З — *цакло*), *тъча* (З — *тъча*). Виняток становить лексема *фитка* 'індик', а у чумленській — *мисирка*.

Найбільше спільних лексем, за нашими спостереженнями, зорянська говірка має з кирничанською. Так, в словнику говірки с. Кирнички близько тисячі питомих болгарських лексем [2, с. 97-126], з яких тільки 214 не вживаються у зорянській говірці, тобто біля 80% лексем є спільними для зорянської і кирничанської говірок. Припускаємо, що деякі питоми лексеми в зорянській говірці втратились, заступлені росіянізмами: замість кирничанського *бурдей* — у зорянській говірці *похряп*, замість *кацуни* — *гетри*, замість *кръклиги* 'ножниця для стрижки овець' — *новици*, замість *лайкучка* — *рамашка*, замість *пача* — *хулдец*, *семер* 'вантажне сидло' — *сидло*, замість *берекет* 'урожай' — *уражай*, замість *сулдурма* — *виранда*; деякі з наведених лексем пам'ятають тільки старожили.

В кирничанській говірці відзначено також більше румунізмів, оскільки село Кирнички, на відміну від Зорі, у 1860 р. згідно з Паризьким мирним договором разом з іншими 40 бессарабськими селами було приєднане до

Румунії; це лексеми *адракулуй* 'проклятий' (З — *проклят*), *бадик* 'хустка' (З — *кръпа*), *натурия* — 'консерви на зиму' (З — *закрутка*), *партисе* 'пальто' (З — *пальто*), *фартуна* 'буря' (З — *буря*), *фъркулица* (З — *вилка*).

Відсутні в зорянській говірці і деякі тюркізми та похідні від тюркських основ, зафіксовані у говірці с. Кирнички: *акрани* 'однолітки' (З — *гадоци, гадки*), *бабалък* 'тесть' (З — *тест'*), *бабалъчка* 'теща' (З — *тьошч'а*), *бабойче* 'дрібна риба' (З — *дремна риба*), *макара* 'котушка, коток ниток' (З — *кулен'ци с кунци*), *мераджиян* 'сторож у полі' (З — *вардач*), *мизя* 'закуска' (З — *закуска*) та ін. Отже, в зорянській говірці збереглася більша кількість питомих болгарських лексем (гадоци, закрьпаяну та ін.), ніж в кирничанській. Тюркізми у зорянській говірці, хоч і менш поширені порівняно з іншими бессарабськими болгарськими говірками, але, як правило, спільні з останніми.

Запозичень з тюркських мов найбільше в ЛСГ «Вівчарство, скотарство». Деякі з них відомі й українським карпатським говіркам: *хазман* — 'баран, залишений на плід', *дарак* — 'гребінь розчісувати вовну', *киптар* — короткий кожушок у чабанів, *търла, сурийа* — 'отара, ватага' [8, с. 97].

В зорянській говірці функціонують лексеми, які можна віднести до маркерів ямбольської говірки, носії цього типу говірок мешкають у м. Болград, докладніше див.: [4, с. 231]: *изик, другарян, званок, мехиц, салза, кундял*; як маркери сливенської говірки — *кубилица*, а також я-каві форми — *кундял, къдя* і запозичення з російської — *звонок*.

Диференційною ознакою ямбольської говірки М. С. Державін вважав лексему *джам* (у сливенців *пенджур*). С. Б. Бернштейн, навпаки, вважає, що для ямбольської говірки характерна лексема *пенджур*, а для сливенської, як і для кримської, і *джам* і *пенджур*. Словниковий склад зорянської говірки має більше спільних лексем з балканськими говірками, зокрема з ямбольськими, ніж із сливенськими.

За даними АБГ для зорянської говірки характерні такі лексеми: к. № 72 'говорити' — в с. Зоря було зафіксовано три репрезентанти цієї семи: *галча, хуртувам, приказвам*, з яких *галча* і *хуртувам* вже не вживаються, а *приказвам* вживається активно і має варіант *приказо:м*. Дослідники відзначали, що у мішаних говірках в Бессарабії у цій ситуації перемагає зазвичай дієслово *гълча* [1, с. 72]; у зорянській говірці розвиток пішов шляхом посилення домінування дієслова *приказвам* // *приказо:м*.

К. № 76 'мізинець' — в зорянській говірці функціонує лексема *кунд'ал*, а в балканських та частині фракійських говірок — лексеми *кундик* і *кундил*.

К. № 77 'дочка' — в усіх говірках *дъштер'а*, крім фракійських, де функціонує лексема *штерка*. В зорянській говірці вживаються лексеми *штерка, дъштер'а* і *дочка*, причому *штерка* майже вийшла з ужитку, а більш поширеною є балканський маркер *дъштер'а* та запозичення з української мови *дочка*.

К. № 97 'качан кукурудзи' — на карті помилково подано форму

кукулешка, хоча в зорянській говірці ця лексема має форму *куркул'ешка* і є ендемізмом, оскільки функціонує тільки у цій говірці.

К. № 98 'шовковиця' — в зорянській говірці функціонують дві лексеми *ч'арниця* (поширена у балканських говірках) і *дуда* (у фракійських говірках); за нашими спостереженнями, лексема *дуда* практично вже не вживається.

К. № 105 'дзьоб' — в зорянській говірці — *калхун*, яка характерна для фракійських говірок, а балканська лексема *гага* вживається рідко, має пейоративне значення. В АБГ зафіксовано тільки форму *кълвун*, яка у сучасній зорянській говірці не вживається.

К. № 106 'голубці' — в зорянській говірці функціонує форма *гушки*, що характерна для фракійських говірок.

Оскільки зорянська говірка є мішаною, то зіставлення з говірками метрополії обмежено ареалом мішаних говірок. Проаналізувавши включені до БДАОТ (Узагальнювальний том. Розділ III. Лексика) матеріал, дійшли висновку, що переселенці з фракійським типом в зорянській говірці можуть бути з ареалу говірок Елхово і Тополовградська. Як відзначає Й. Іванов, фракійські говірки займають значну частину рупського діалектного ареалу, у південній частині Фракійської долини — Тополовградський, Елховський, Свіленградський, Хасковський, Первомайський р-ни [10, с. 76].

З 108 карт БДАОТ: лексеми, що мають великі ареали, подано на 61 карті (к. № Л 8-11, 14-16, 18-20, 24-26, 28, 30, 32, 37, 39, 40-43, 49, 54-59, 61-69, 71-77, 79-82, 84-91, 93-94, 96-98, 100-103, 105-108); на 8 картах засигналізовано відсутність десигната або його втрату (к. № Л 1, 4, 6, 7, 21, 22, 29, 31); на 32 картах співпадають лексеми, які притаманні зорянській говірці, зокрема: к. № Л 12 'ручка відра': *преждило* (Елхово); к. № Л 13 'ручка корзини': *преждило* (Елхово); к. № Л 33 'капуста': *лахна* (Елхово); к. № Л 36 'стебло тикви, кавуна': *ластуна* (Елхово); к. № Л 38 'плід шовковиці': *дуда* (Елхово) // *ч'арниця* (Тополовградське); к. № Л 44 'хвіст тварини': *упашка* (Тополовградське) // *куйрук* (Елхово); к. № Л 45 'індичка': *фитка* (Тополовградське); к. № Л 46 'індик': *фиток* (Тополовградське); к. № Л 48 'лелека': *штърк'ал* (Елхово і Тополовградське); к. № Л 49 'пташка': *птичка* (Тополовградське); к. № Л 'дзьоб птаха': *гага* (Елхово) // *калхун* (Тополовградське); к. № Л 51 'гусениця шовкопряда': *куприна* (Елхово і Тополовградське); к. № Л 52 'кокон шовкопряда': *мамул* (Тополовградське); к. № Л 53 'стайня': *дам* (Тополовградське); к. № Л 60 'цвях': *пирон* (Елхово); к. № Л 70 'мізинець': *кунд'ел* (Елхово); к. № Л 78 'хутряна шапка': *калпак* (Елхово) // *шапка* (Тополовградське); к. № Л 83 'намисто': *мониста* (Елхово) // *синци* (Тополовградське); к. № Л 92 'заходить сонце': *зас'ада* (Елхово) // *зайд'о* (Тополовградське); к. № Л 95 'гаряча вода': *вр'ала уда* (Елхово).

Аналіз лексики зорянської говірки дозволяє стверджувати, що переселенням із районів Елховско і Тополовградско можна пояснити функціонування у досліджуваній говірці лексичних дублетів *упашка* // *куйрук*,

птичка // штичи // ствичи, маниста // синци, засяда // зайдо, калтак // шапка, гага // калхун та ін.

Історично сформована говірка часто зберігає архаїчну лексику — унікальну чи обмежену в широкому уживанні. Ця лексика цінна як свідчення давніх коренів говірки. У лексичному складі досліджуваних болгарських говірок є слова, що поширені і в інших діалектах, а також слова із зміненим значенням та вузьколокальні. До таких належить, наприклад, лексема ріки 'фарширований перець', яку можна вважати маркером зорянської говірки. В БЕР ця лексема зафіксована зі значенням 'перець, фарширований з рисом та крупою', (неясного походження) в округах Гецово, Разградско, зі значенням 'червоний перець, фарширований з рисом', в селищах Долна Студена, Беленско, із семантикою 'фарширований перець' — у селищі Каринці, Великотирнівської округи, а зі значенням 'фарширований перець з рисом або м'ясом' — у Поповській округі [БЕР VI, с. 167]. В інших бессарабських болгарських говірках цю лексему не зафіксовано.

Іншим маркером зорянської говірки може бути назва тварини б'т'оо бНл'ч'ица // скакарца 'ласка'.

Дослідники справедливо відзначають, що лексиці, порівняно з іншими структурними рівнями, властива висока проникненість іншомовних елементів. До запозичень належать усі ті слова, які були перейняті в період проживання болгар на Бессарабії. На запозичений характер слова вказують: 1) звукова форма слова, яка не відповідає звуковій системі болгарської говірки: *жирибец* (повноголосся), *дуп, кружочи* (у на місці Ж); 2) якщо лексема має не характерні для болгарської говірки афікси: *вусток*; 3) якщо історичні факти свідчать, що названа реалія або поняття не були відомі діалектоносійцям до їхнього переселення з метрополії, нова лексика з'явилася з організацією колективних господарств у болгарських селах, напр.: *колхос, план, график, бригада, звено* та ін., що в болгарській літературній мові є запозиченнями з російської. Усі пізні за часом появи росіянізми у говірці належать до запозичень [9, с. 65].

Водночас спостерігається формування проміжної форми ідіому на шляху від діалекту до літературної мови — інтердіалекту, яке І. А. Стоянов окреслює терміном *бессарабське болгарське* або *буджакське болгарське койне* [13; 14].

Багато питомих болгарських лексем виходять з ужитку, заступаються субститутами — відповідними російськими (рідше українськими) лексемами. Частина лексем втрачаються разом з реалією, з якою жорстко співвіднесені. Записані тексти фіксують заступлення питомих болгарських лексем росіянізмами і українізмами найчастіше у мовленні молодшого покоління. Так, замість лексеми *буйа* все частіше вживається російське *краска*, замість *вапцоом* — *крас'авам*, замість *чиис* — *приданайе*, замість *хагъл* — *сарай* та ін.

Так, у говірці фіксуємо: *паталок* (болг. *таван*), українське *шкода* (болг. *бел'а*); варіативно *чиис* і *приданайе*, *вапцоот* і *крас'ават*, *имиш* і *сладусти*, *алтъни* і *золуту*. У мовленні середнього покоління: *адд'ел'ну* (замість *башка*), *бумага* (замість *канига*), *приглашават* (замість *кал'есват*), *краска* (замість *буя*), *буханка* (замість *самун*), *знак* (замість *нишан*). У мовленні молоді: *баклашка* замість *бъклица*, *тар'елка* замість *паница*, *каждий* замість *ката*, *тис'ачи* замість *хил'ади* та деякі інші. Повторюються в усіх селах приклади з лексемами *приглашават*, *крас'ат*, *придану*, *сладусти* (замість *кал'есват*, *буяадисат*, *вапцат*, *ч'еиз*, *имиш*).

Значення багатьох традиційних для говірки лексем молоді носії говірки не знають, оскільки не використовують у мовленні. У сферах номінації, пов'язаної з традиційною культурою, зміни зумовлені насамперед позамовними чинниками, лежать у площині номінованих реалій. Це не зміни власне внутрішньомовні, як спостерігаємо на граматичному рівні, а зміни, в основі яких лежить динаміка позначуваної позамовної дійсності [12, с. 239].

Двомовність веде до мовного контакту та мовної взаємодії, наслідком якої є інтерференція — відхилення від норм двох чи більше мов, якими користується їх носій, тому перебування мови у ситуації білінгвізму позначається, насамперед, на словниковому складі. У лексиці виявлено значні нашарування слів з української і російської мов (як-от помітна кількість числівників, прислівників), що вимовляються по-російськи або в фонетичній болгарській оболонці [13: 37-38]. До запозичень з російської та української мов належить близько 20 % словникового складу зорянської говірки.

Майже відсутні запозичення у ЛСГ 'дім, будівлі', до якої входять питомі лексеми *дор*, *градина*, *харман*, *дувар*, *плет*, *вратник*, *вартичка*, *плевник*, *дам*, *курник*, *кучина*, *хагъл*, *клайанц*, *нужник*, *кухня*, *соба*, *ясла*, *стълба*. Лексема *къшта*, як і в усіх болгарських бессарабських говірках, має значення і 'дім' і 'кімната': *Нашта къшта састои ут три къштия*, кожна кімната має свою назву: *гуляма къшта*, *малка къшта* і *коридор* — *файа*.

До запозичень належать лексеми: *дом*, *пол* — *дерев'яний*, *жолуп*, *духофка*, *плита*, *карнис*, *наличник*, *фундамент*, *криша*, *чурпица*, *краска* — *масляна* (а *анілінова* — *буя*), *замаска*, *подлокотник*, *чамур*.

В ЛСГ 'меблі, хатні речі, начиння' співвідношення питомих і запозичених лексем майже однакове: до питомих належать лексеми *стольчи*, *канапка*, *лавица*, *одър*, *оглидалу*, *душек*, *йурган*, *мисал*, *пишкыр*, *сандък*, *сухра*; до запозичень з російської: *падушка*, *дарошка*, *стол*, *табуретка*, *етажерка*, *абажур*, *фклячатель*, *патрон*, *ризетка*, *прузинка*, *часи*.

В ЛСГ 'хатне начиння' також співвідношення питомих лексем і запозичень майже однакове: *бакър*, *казан*, *чувал*, *турба*, *цидилка*, *чаон*, *тавичка*, *тава*, *тиган*, *нуштува*, *тучилка*, *гарне*, *пирустийа*, *ражен*, *лупата*, *пумифка*, *паница*, *нош*, *лажица*, *чашка* / *чешка*, *чашиа* / *чеша*,

сулница, лихен, стомна, відро, каца, кубилица, бъчва, въже, синджир, митла, бурийа, нахтар — 'висячий замок'. До запозичень належать лексеми *вилка, каструля, курзинка, чайник, самавар, стакан, блюдишка, банка, куропка, кашолка, пуловник*.

В ЛСГ 'одяг' дуже багато запозичень, але вживаються і питомі. зокрема: *кулан, угърлиця, бурка, риза, рокла, джурани дрехи, примяна, пула, ръп, ракаф, крачол, убушта, убличам са, закупчавам са, убувам са, фанела, бутуши, царули, калпак, паралийа, тирлици, шалчи, гримна, пръстян, тинтели, маниста, убици, пилна, риска*. Запозичень у цій групі значно більше: *кастюм, тужурка, куфайка, китель, жилетка, плаиша, пуштаники, кофта, йупка, халат, шуба, блуза, пуклатка, пряшка, брошка, тирилінка, грибишок, шнурок, платочек, кепка, тюбтейка, шляпа, батик, туфли, пудбор, сандали, тапучки, калеши, боти, фартушка, килоци, рубашка, валенки, банта, шарфа, бархат* та ін. Специфічною у цій групі є лексема *киттар*, яка є назвою характерної для болгар хутряної безрукавки. Вона має різні назви у говірках (*елек, кюрче, забун, джамка, казакія*), тому важко припустити, що ця лексема є запозиченням [9, с. 111].

Адаптація запозичень виявилася у фонетичних змінах: елізії, або появи неетимологічних фонем, пор.: *хулдец, калбас, курзинка, калеши, шупилка* (шпилька); зрідка відзначено зміну граматичного роду *шарф > шарфа, бант > банта, кабачок > кабачка*. Зауважимо, що фонетичний вплив болгарських говірок на структуру російнізмів у зорянській говірці виразно не виявляється; ці запозичення, як правило, зберігають російську вимову.

Зміни в лексиці діалектів відбуваються переважно шляхом збагачення говірки словами з сусідніх діалектів і мов.

На тлі динамічних елементів лексики є стійкі ряди слів, які зберігаються упродовж тривалого часу. Так, зберігаються давні слова на означення явищ природи, місцеві назви звірів, птахів, рослин, елементів матеріальної культури, знарядь виробництва, їх частин, деталей одягу. Стійкішими є слова, що не мають відповідників чи паралелей у ширших діалектних масивах і особливо в літературній мові. Саме ці локалізми дозволяють визначити пасма ізоглос діалекту разом з іншими його рисами. До таких у зорянській говірці належать лексеми *раки, біт'оо бНл'ч'ица, скакарці, Сурма Лазар*. Зіставлення лексичних карт БДАОТ та АБГ свідчить про те, що зорянська говірка має найбільше спільних рис з тими говірками метрополії, які розташовані у Елхові і Тополовграді, а в Бессарабії — з ямбольськими говірками. Зіставлення словникового складу однієї з ямбольських говірок, якою є говірка с. Кирнички, свідчить про те, що: 1) в зорянській говірці збереглася більша кількість питомих болгарських лексем, заступлених в інших болгарських бессарабських говірках турцизмами; 2) у зорянській говірці більше запозичень з російської мови, ніж, напр. в кирничанській говірці — замість питомих

болгарських все частіше вживаються запозичення з російської, що зумовлено близькістю с. Зоря до обласного центру і розташуванням на трасі Одеса — Ізмаїл.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атлас болгарских говоров в СССР. Ч. 1. Вступительные статьи. Комментарии к картам. Ч. 2. Карты. — М., 1958.
2. Барболова, З., Колесник В. Говорът на българите в с. Кирнички, Бесарабия // Българските говори в Украйна. Вип. 1, Одеса, 1998.
3. Барболова, З. Българският говор в с. Червоноармейское (Кубей), Бесарабия // Българските говори в Украйна. Вип. 2, Одеса, 1999.
4. Бернштейн, С. Б. О языке города Болграда // Ученые записки Института славяноведения АН СССР. — М-Л.: Изд-во АН СССР, 1950, Т. 2. — С. 225-231.
5. Бернштейн, С. Б., Чешко Е. В. Опыт классификации болгарских говоров СССР (Ученые записки Института славяноведения АН СССР. — М-Л.: Изд-во АН СССР, 1951, Т. 4. — С. 327-343.
6. Георгиева, С. Фонетични особености на говора на село Заря, Одеска област (Украйна) // Украйна і Болгарія: віхи історичної дружби. Одеса, 1999.
7. Георгиева, С. О некоторых особенностях морфологической системы болгарского говора села Заря Одесской области // Слов'янський збірник. Одеса. — Вип. XIX, 2003.
8. Жилко, П. Ф. Українська діалектологія. — К., 1958.
9. Зеленина, Э. И. Словарный состав суворовского говорва // Статьи и материалы по болгарской диалектологии СССР. — М.: АН СССР, Вып. 7, 1955. — С. 63-114.
10. Иванов, Й. Българска диалектологія. С., 1997.
11. Колесник, В. А. Евгеновка (Арса). Ономастика. Говор. Словарь. // Българските говори в Украйна. Вип. 3, Одеса, 2001.
12. Колесник В. О. Дебалканізація болгарських переселенських говірок в Україні. Граматична система. — Одеса, 2003.
13. Стоянов І. А. Болгарська мова в Україні: проблема функціонування і розвитку лексики. Автореф. дис. доктора філол. наук. — К., 1995.
14. Стоянов І. А. Стоянова Е. П. Дадіверін І. І. Мова болгар України. — Одеса, 2002.
15. Тетовска-Троева М. Български диалектен атлас. Обобщаващ том — същност и резултати // Български език през XX век. — София: Проф. М. Дринов, Пенсофт, 2001. — С. 117-124.

СКОРОЧЕННЯ

АБГ = Атлас болгарских говоров в СССР. М., 1958.

БДА = Български диалектен атлас. — С.: БАН, Т. I-II, 1994-1996.

БДАОТ = Български диалектен атлас. Обобщаващ том. I — III. Фонетика. Акцентология. Лексика. — С.: БАН, 2001.
БЕР = Български етимологичен речник. — С.: БАН, Т. VI, 1996.
ЛСГ = Лексико-семантична група.